

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО ДИСЦИПЛІНИ
«ЕТНОПСИХОЛОГІЯ»**

для студентів освітньо-професійної програми «Психологія»
спеціальності 053 «Психологія»

Затверджено
Редакційно-
видавничою
радою університету,
протокол № 2
від 25.06.2018 р.

Харків 2018

УДК [159.9 : 331 (073)]
ББК 88.36 я 81 + 88.59 я 81
Б 73

Рецензент:

Штученко І.Є.— кандидат психологічних наук, доцент кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами ім. акад. І. А. Зязюна.

Методичні рекомендації до дисципліни «Етнопсихологія» для студентів освітньо-професійної програми «Психологія» спеціальності 053 «Психологія» / Уклад. Підбуцька Н.В., Мовчан Я.О., Попова Г.В., Шаполова В.В. — Харків: НТУ «ХП», 2018. — 24 с.

© Підбуцька, Мовчан, Попова, Шаполова 2018
© НТУ «ХП», 2018

ВСТУП

Метою викладання навчальної дисципліни «Етнопсихологія» є ознайомлення студентів з теоріями та результатами досліджень в етнопсихології; у формуванні у студентів інтересу до пізнання та навиків первинного аналізу етнокультурної специфіки індивідуальної та групової поведінки людей.

Завдання вивчення дисципліни «Етнопсихологія» є проведення лекційного курсу, практичних та самостійних занять студентів. Передбачені види занять включають послідовне представлення матеріалу, що забезпечує надання знань студентам з основ етнопсихології та закріплення знань у відповідності з планом вивчення дисциплін.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

- центральні поняття етнопсихології, проблеми етнопсихологічних досліджень;
- психологічні особливості адаптації особистості до нового культурного середовища;
- культурно-специфічні особливості спілкування.

вміти:

- орієнтуватися у термінах етнопсихології; аналізувати психологічні особливості різних етносів;
- організовувати емпіричне дослідження з етнопсихологічних проблем;
- робити висновки щодо етнокультурних особливостей людини.

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
		денна форма навчання
Кількість кредитів - 4	Галузь знань <u>05</u> <u>Соціальні та поведінкові науки</u> (шифр і назва)	Професійна
	Спеціальність <u>053</u> <u>Психологія</u>	
Модулів - 2	Спеціалізація <u>Психологія</u>	Рік підготовки 2017-й
Змістових модулів - 2		Семестр 10-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання - Реферат		
Загальна кількість годин - 120		Лекції 32 год.
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних - 64 самостійної роботи студента - 56	Освітньо-кваліфікаційний рівень: магістр	Практичні 32 год.
		Лабораторні 0 год.
		Самостійна робота 56 год
		Індивідуальні завдання:
		Вид контролю: іспит

Зміст лекційних занять

Лекція 1

Тема «Вступ до етнопсихології».

Ознайомлення з ключовими термінами етнопсихології. Задачі етнопсихології. Типи етносів. Історія розвитку етнопсихології. Напрями етнопсихології. Підходи до етнопсихологічних досліджень. Проблеми етнопсихології

Лекція 2

Тема «Психологічна характеристика етносів»

Ознайомлення з поняттями людство, етнос, нація. Розглядаються психологічні основи нації. Специфіка міжнаціональних відносин людей. Розгляд психологічних передумов цілісності нації.

Лекція 3

Тема «Механізми функціонування та прояву етнопсихологічних феноменів»

Поняття установки: національна та соціальна установка, аналіз відмінностей. Компоненти установки. Ознайомлення з поняттями національних стереотипів та упереджень. Їх види та функції.

Лекції 4,5

Тема «Проблеми етнопсихологічних досліджень особистості»

Проблема поняття особистості, характеру та ментальності. Індигенні концепції особистості. Проблема норми та патології особистості у різних культурах. Розгляд культурно-специфічних синдромів.

Лекція 6

Тема «Етнокультурна варіативність соціалізації»

Розгляд понять соціалізації, інкультурації та культурної трансмісії. Роль агентів соціалізації. Дослідження впливу культури на розвиток дитини. Ознайомлення з прикладами досліджень в етносах-аналогах первобитних суспільств.

Лекція 7

Тема «Особливості етнопсихологічних досліджень проблеми виховання та дорослішання особистості»

Етнографія дитинства. Архівні та польові дослідження соціалізації. Знайомство з експериментальними дослідженнями соціалізації. Особливості ініціації у різних культурах. Функції ініціацій.

Лекція 8

Тема «Міжнаціональні відносини та когнітивні процеси особистості»

Міжособистісні, міжгрупові, міжетнічні відносини. Психологічні детермінанти міжетнічних відносин. Мова та інші етнодиференційовані признаки. Компоненти етнічної ідентичності

Лекції 9,10

Тема «Культурно-специфічні особливості спілкування»

Види комунікації. Висококонтекстні та низькоконтекстні культури. Кінесика. Жести. Експресивна поведінка та культура. Дослідження емоційної сфери у різних культурах. Типи жестів.

Лекція 11

Тема «Культурно-специфічні особливості проксеміки»

Проксемічні дистанції. Орієнтація та кут спілкування. Персональний простір. Монохронна та поліхронна комунікація. Міжкультурні розбіжності у каузальній атрибуції.

Лекція 12

Тема «Психологічна специфіка етнічних конфліктів»

Сутність етнічних конфліктів. Класифікація етнічних конфліктів. Специфіка вирішення етнічних конфліктів. Передумови виникнення етнічних конфліктів.

Лекція 13

Тема «Етнопсихологія сімейних відносин»

Етнопсихологічна специфіка та етапи формування сімейних відносин. Психологічна допомога та діагностика сімейних відносин. Особливості конфліктів у сімейних відносинах.

Лекція 14

Тема «Проблема професіоналізму у міжнаціональних відносинах»

Передумови досягнення професіоналізму у міжнаціональних відносинах.. Етнопсихологічна компетентність. Особливості діяльності професіонала в області міжнаціональних відносин. Професіоналізм у регулюванні міжнаціональних відносин.

Лекція 15

Тема «Проблема адаптації до нового культурного середовища»

Знайомство з поняттями адаптації, акультурації, пристосування. Наслідки міжкультурних контактів для груп та індивідів. Фактори адаптації.

Лекція 16

Тема «Методи вивчення національно-психологічних особливостей людей»

Логіка та принципи етнопсихологічних досліджень. Основні методи етнопсихологічних досліджень. Додаткові методи етнопсихологічних досліджень. Проблема надійності етнопсихологічних досліджень.

Завдання для практичних занять

1. У ході підготовки до практичних занять №1 -7 студенти мають зробити:

1.1 Підготувати доповіді на тему «Міфи древніх народів». Студенти розподіляють наступні теми між собою:

- 1) Міфологія древньої Греції та древнього Риму
- 2) Міфологія древнього Єгипту
- 3) Міфологія древньої Індії
- 4) Міфологія древньої Японії
- 5) Міфологія древніх славян
- 6) Міфологія древнього Кітаю
- 7) Міфологія Західної та Південної Африки
- 8) Скандинавська міфологія
- 9) Міфологія Північної Америки
- 10) Міфологія Латинської Америки

У доповіді необхідно відобразити уявлення людей про світ (на чому засновувалися уявлення, місце людини в світі), характеристику основних героїв міфів, богів, як відобразився їх світогляд у сучасності.

1.2 У ході підготовки до занять №1-7 студенти мають ознайомитися із наступними опитувальниками:

- 1) Метод етнічних стереотипів (Д. Катца і К. Брейлі)
- 2) Оцінка толерантності / інтолерантності етнічних установок респондента (Дж. Беррі)
- 3) Методика «Оцінка мігрантофобії (Дж. Беррі)

- 4) Діагностичний тест відносин (Г.У. Солдатовой)
- 5) Методика вивчення етнічних стереотипів (Д. Пібоді)

За допомогою даних методик кожен студент має провести емпіричне дослідження на 10 людях різних вікових періодів, різної статі та роду занять та зробити високо щодо етнічних стереотипів у суспільстві на прикладі даної виборці (тобто розподілити на 2 групи по 5 осіб за вищевказаними критеріями та порівняти результати за допомогою статистичних критеріїв).

2. У ході підготовки до практичних занять №8-15 студенти мають підготувати доповіді стосовно різних свят або фестивалів (звичних та оригінальних) у різних країнах світу. Вибір вільний, але надається орієнтовний список тем:

- ✓ Свято літнього сонцестояння (Велика Британія)
- ✓ Свято Галаксії (Греція)
- ✓ Сан-Фермін (Іспанія)
- ✓ Сурва (Болгарія)
- ✓ Свято врятувавшись від смерті (Іспанія)
- ✓ Thorra blot (Ісландія)
- ✓ Highline Meeting (Італія)
- ✓ Фестиваль котів (Бельгія)
- ✓ Томатина (Іспанія)
- ✓ Анхеліо (Шотландія)
- ✓ Порівняльний аналіз традицій святкування Нового року у різних країнах світу
- ✓ Порівняльний аналіз традицій святкування Дня закоханих у різних країнах світу
- ✓ Порівняльний аналіз традицій святкування Дня народження у різних країнах світу

3. Протягом семестру студенти мають написати та захистити реферат на тему: «Соціально-психологічна характеристика країни».

У рефераті має бути відображено характеристику однієї або двох країн (для порівняння) за наступними показниками: народи, що населяють країну, специфіка особистісних відносин у країні, ставлення до освіти, кар'єри та сім'ї, вимоги до чоловіків та жінок, аналіз прислів'їв, що існують у культурному просторі даної країни, яскраві приклади з історії країни та ін. Висновок має бути зроблений у вигляді психологічного портрету середньостатистичного представника країни.

4. За весь навчальний період студенти мають скласти глосарій (у зошиті) з наступних понять:

Етнопсихологія, етнопсихологічних дослідження, методи етнопсихологічних досліджень, спостереження, контент-аналіз, опитування, тестування, етнос, нація, національність, спільність, група, національно-психологічні особливості, національна психологія, національний характер, національна самосвідомість, національна культура, етнічна ідентичність, національні стереотипи, автостереотипів, гетеростереотипи, національна толерантність, національна нетерпимість, національна політика, поліетнічна держава.

5. Протягом семестру студенти мають підготувати презентації за наступними темами:

- ✓ Міжкультурна компетентність і толерантність
- ✓ Психологічні аспекти міжкультурної комунікації та взаємодії. Шляхи розвитку ефективності міжкультурної комунікації. Перепони ефективної міжкультурної комунікації
- ✓ Поняття національного характеру і національного менталітету. Основні теорії національного характеру. Теорії формування національного характеру. Основні вимірювання національного характеру.
- ✓ Адаптація до нової соціокультурному середовищі. Культурний шок. Етапи та фактори міжкультурної адаптації.
- ✓ Міжкультурний тренінг: завдання і моделі. Основні принципи міжкультурного тренінгу. Оцінка ефективності міжкультурного тренінгу.

Студенти об'єднуються у мікрогрупи та захищають свої презентації із залученням мультимедійного обладнання.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ЗАОЧНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ З ДИСЦИПЛІНИ «ЕТНОПСИХОЛОГІЯ»

Варіант 1

1. Етнічне відродження другої половини XX ст.
2. Концепція розвитку усвідомлення дітьми власної належності до етнічної групи Ж. Піаже
3. Стратегія соціальної творчості А. Тешфела та Дж. Тернера
4. Написання есе за фільмом «Babies» з урахуванням етнічної специфіки розвитку особистості
5. Проведення емпіричного дослідження (див. додаток)

Варіант 2

1. Етнічний парадокс сучасності
2. Модель двох вимірів етнічної ідентичності
3. Неранжовані багатоетнічні системи
4. Написання есе за фільмом «Babies» з урахуванням етнічної специфіки розвитку особистості
5. Проведення емпіричного дослідження (див. додаток)

Варіант 3

1. Концепція «Культура і особистість». Базова та модальна особистість.
2. Поняття та становлення національного характеру.
3. Войовничий і гнучкий етноцентризм

4. Написання есе за фільмом «Babies» з урахуванням етнічної специфіки розвитку особистості
5. Проведення емпіричного дослідження (див. додаток)

Варіант 4

1. Мовознавчі дослідження етнічної самобутності.
2. Вплив культури на інтелектуальний розвиток дитини.
3. Теорії етнічних конфліктів (гідравлічна теорія Макдугалла)
4. Написання есе за фільмом «Babies» з урахуванням етнічної специфіки розвитку особистості
5. Проведення емпіричного дослідження (див. додаток)

Варіант 5

1. Сучасний культурологічний підхід до вивчення проблеми етнонаціональної свідомості.
2. Мовленнєве спілкування як об'єкт наукового етнокультурного дослідження
3. Теорії етнічних конфліктів (теорія реального конфлікту Шеріфа)
4. Написання есе за фільмом «Babies» з урахуванням етнічної специфіки розвитку особистості
5. Проведення емпіричного дослідження (див. додаток)

Варіант 6

1. Класифікація етнічних спільнот за Ю. Бромлєєм.

2. Націоналізм, його форми та засади
3. Етностереотипи, види, структура
4. Написання есе за фільмом «Babies» з урахуванням етнічної специфіки розвитку особистості
5. Проведення емпіричного дослідження (див. додаток)

Варіант 7

1. Чинники специфічності елементів культури.
2. Психолінгвістична організація процесів спілкування.
3. Індекс культурної дистанції І. Бабікера.
4. Написання есе за фільмом «Babies» з урахуванням етнічної специфіки розвитку особистості
5. Проведення емпіричного дослідження (див. додаток)

Варіант 8

1. Функції етнопсихології, та зв'язок її з іншими науками.
2. Структура етнічної ідентичності.
3. Культурний шок і його симптоми
4. Написання есе за фільмом «Babies» з урахуванням етнічної специфіки розвитку особистості
5. Проведення емпіричного дослідження (див. додаток)

Варіант 9

1. Когнітивний підхід до дослідження проблеми етнонаціональної свідомості й самосвідомості.
2. Етнографія дитинства.
3. Концепція стратегій акультурації Дж. Беррі
4. Написання есе за фільмом «Babies» з урахуванням етнічної специфіки розвитку особистості
5. Проведення емпіричного дослідження (див. додаток)

Варіант 10

1. Методи вивчення культури
2. Національна свідомість, її структура та функції
3. Етнічна та національна упередженість (ксенофобія)
4. Написання есе за фільмом «Babies» з урахуванням етнічної специфіки розвитку особистості
5. Проведення емпіричного дослідження (див. додаток)

Варіант 11

1. Національний культурний спадок
2. Етнографічні архіви.
3. Теорії етнічних конфліктів (теорія Фрейда про війни в історії людства)
4. Написання есе за фільмом «Babies» з урахуванням етнічної специфіки розвитку особистості
5. Проведення емпіричного дослідження (див. додаток)

Варіант 12

1. Кроскультурне порівняння, труднощі крос культурних досліджень

2. Сфери прояву етнопсихологічних чинників: у мовленнєвій діяльності, у мовній свідомості, в спілкуванні
3. Наслідки міжкультурної взаємодії для групи за С. Бокнером
4. Написання есе за фільмом «Babies» з урахуванням етнічної специфіки розвитку особистості
5. Проведення емпіричного дослідження (див. додаток)

Варіант 13

1. Поняття та ознаки етносу, етнічної спільноти.
2. Загальна характеристика етнічних конфліктів
3. Етапи міжкультурної адаптації
4. Написання есе за фільмом «Babies» з урахуванням етнічної специфіки розвитку особистості
5. Проведення емпіричного дослідження (див. додаток)

Варіант 14

1. Етнопсихологічні ідеї в німецькій психології
2. Перехід у світ дорослих (Р. Бенедикт, М. Кле, М. Мід), ініціація як обряд переходу у світ дорослих
3. Шляхи та засоби врегулювання етнічних конфліктів
4. Написання есе за фільмом «Babies» з урахуванням етнічної специфіки розвитку особистості
5. Проведення емпіричного дослідження (див. додаток)

Варіант 15

1. Сучасний стан розвитку вітчизняної етнопсихології
2. Національний характер українців.
3. Концепція стратегій акультурації Дж. Беррі.
4. Написання есе за фільмом «Babies» з урахуванням етнічної специфіки розвитку особистості
5. Проведення емпіричного дослідження (див. додаток)

ДОДАТОК

Для виконання практичної роботи необхідно провести 2 методики («Культурно-ціннісний диференціал», «Особистісний диференціал») із 30 особами, що повинні бути поділені на 2 вибірки за певною ознакою (вік, стать тощо).

Результати представити у вигляді таблиць із наведенням середніх балів за вибіркою з метою статистичного порівняння отриманих результатів.

Контрольні запитання до курсу

1. Що вивчає етнопсихологія, її задачі та напрями
2. Охарактеризуйте види етносів
3. Співвідношення понять національна свідомість та самосвідомість.
4. Що таке національна самооцінка та її рівні?
5. Які можуть бути наслідки міжнаціональних відносин на між груповому рівні?
6. Що таке національна установка? Компоненти установки.
7. Визначення національних стереотипів, їх функції.
8. У чому полягає суть індігенних концепцій особистості. Наведіть приклад такої концепції.
9. Які виділяють загальноприйняті культурно-специфічні синдроми?
10. Культурна трансмісія та її види.
11. Перелічить та опишіть агентів соціалізації.
12. Опишіть найвідоміше архівне дослідження проблеми соціалізації у світі.
13. Опишіть відомі експерименти з вивчення проблеми виховання та взаємовідносин батьків та дітей.
14. Компоненти етнічної ідентичності
15. Чим характеризуються висококонтекстні та низькоконтекстні культури. Наведіть приклади країн.

16. Класифікація жестів. Наведіть приклади.
17. Опишіть класифікацію проксемічних дистанцій. Що таке персональний простір?
18. У чому різниця між монохронною та поліхронною комунікацією? Приклади країн.
19. Сутність та види етнічних конфліктів.
20. Поясніть передумови виникнення етнічних конфліктів.
21. У чому полягає специфіка вирішення національних конфліктів?
22. Опишіть особливості конфліктів у сімейних відносинах .
23. У чому полягає етнопсихологічна специфіка та етапи формування сімейних відносин?
24. Особливості діяльності професіонала в області міжнаціональних відносин.
25. Передумови досягнення професіоналізму у міжнаціональних відносинах.
26. Опишіть логіку та принципи етнопсихологічних досліджень
27. Охарактеризуйте основні методи етнопсихологічних досліджень.
28. Охарактеризуйте додаткові методи етнопсихологічних досліджень.
29. Поясніть співвідношення термінів «адаптація», «акультурація», «пристосування».
30. Опишіть фактори адаптації та наслідки міжкультурних контактів для груп та індивідів.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Этнопсихология: Учебник для вузов / Т. Г. Стефаненко. — 4-е изд., испр. и доп. — М.: Аспект Пресс, 2009.— 368 с.
2. Крысько В.Г. Этническая психология: учебное пособие. – М.: Академия, 2008. – 320 с.
3. Баронин А. С. Этнопсихология: Учеб. пособие. — К.: МАУП, 2000.— 116 с.
4. Андреева Г. М. Социальная психология. М., 2004.
5. Артемова О. Ю. Дети в обществе аборигенов Австралии // Этнография детства. Традиционные методы воспитания детей у народов Австралии, Океании и Индонезии. М., 1992. С. 17-55.
6. Бороноев А. О., Павленко В. И. Этническая психология. СПб., 1994.
7. Бутинов Н. А. Детство в условиях общинно-родового строя // Этнография детства. Традиционные методы воспитания детей у народов Австралии, Океании и Индонезии. М., 1992а. С. 1–16.
8. Гачев Г. Д. Национальные образы мира. М., 1988.
9. Гачев Г. Ментальности народов мира. М., 2003.
10. Геннеп А., ван. Обряды перехода. Систематическое изучение обрядов. М., 1999.

11. Мид М. Культура и мир детства. М., 1988.
12. Пірен М. Основи етнопсихології: підручник. — К., 1996.
13. Савицька О.В., Співак Л.М. Етнопсихологія: навч.посіб. — К.: Каравела, 2011. — 264 с.

Допоміжна література

- 1.Донцов А. И., Стефаненко Т. Г., Уталиева Ж. Т. Язык как фактор этнической идентичности // Вопросы психологии. 1997. № 4. С. 75-86.
- 2.Белик А. А. Культурология. Антропологические теории культур. М., 1998.
- 3.Акляев А.Р. Этнополитическая конфликтология: Анализ и менеджмент. М., 2005.
- 4.Козлова Н. Н. Социально-историческая антропология. М., 1999.
- 5.Козырев Г. И. Введение в конфликтологию. М., 1999.
- 6.Кон И.С. Ребенок и общество. М., 2003.
- 7.Коул М. Культурно-историческая психология. М., 1997.
- 8.Коул М., Скрибнер С. Культура и мышление. М., 1977
- 9.Мацумото Д. Психология и культура. СПб., 2002.

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Опис навчальної дисципліни.....	4
Зміст лекційних занять	5
Завдання для практичних завдань.....	9
Завдання для студентів заочної форми навчання.....	13
Контрольні запитання до курсу.....	19
Список літератури.....	21

Навчальне видання

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО ДИСЦИПЛІНИ
«ПСИХОЛОГІЯ ТВОРЧОСТІ»**

*Методичні рекомендації до дисципліни «Психологія творчості» для
студентів освітньо-професійної програми «Психологія»
спеціальності 053 «Психологія»*